

**Pécsi Tudományegyetem
Közgazdaságtudományi Kar
Gazdálkodástani Doktori Iskola**

Márkusné Zsibók Zsuzsanna

**AZ INFLÁCIÓ ÉS AZ ÁRAZÁSI MAGATARTÁS
TERÜLETI KÜLÖNBSÉGEI**

Nemzetközi kitekintés és magyarországi tapasztalatok

DOKTORI ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

Témavezető:

Dr. Schepp Zoltán

Pécs, 2012

Tartalomjegyzék

A kutatás háttere és célja, a kutatási téma lehatárolása.....	1
A dolgozat felépítése.....	4
A kutatás hipotézisei és módszerei.....	5
A kutatás eredményei és tézisei.....	7
Az infláció területi idősorai.....	7
Az egyes termékcsoportok inflációs rátái	9
Területi árkülönbségek	10
Az árazási magatartás jellemzői: az árváltoztatások gyakorisága és mértéke.....	12
Az infláció perzisztenciája	12
Az infláció és az árazási magatartás területi különbségeinek okai	13
Az infláció területi különbségeinek gazdaságpolitikai és jóléti következményei.....	15
A téziszűzetben hivatkozott irodalmak jegyzéke	20
Az értekezés témakörében megjelent publikációk	22
Tanulmányok.....	22
Egyéb publikációk.....	22
Konferenciaelőadások	23

A kutatás háttere és célja, a kutatási téma lehatárolása

A társadalom és a gazdaság területi folyamatai szüntelenül a tudományos érdeklődés középpontjában vannak, hiszen a térbeliség meghatározó szerepével nap mint nap szembesülünk. A gazdasági folyamatok monetáris oldalának területi (országok közötti és országon belüli) különbségeire azonban mindeközéig kevés figyelem irányult: egyfelől nem állnak rendelkezésre kutatható adatok, másfelől az ilyen adatgyűjtés iránt sem nyilvánul meg széleskörű igény.

A disszertáció témája tömören megfogalmazható: **a monetáris folyamatok területi sajátosságainak a vizsgálata**. E kutatási téma igencsak szerteágazó: érintheti az optimális valutaövezetek elméletét, a pénzügyi piacok térbeli szerkezetét, dinamikáját, a monetáris politika térbeli semlegességének a kérdését vagy a fogyasztási javak piacának térbeli jellegzetességeit. Dolgozatomban a monetáris folyamatok területi sajátosságait teljességében nem mutathattam be, hanem egy kiemelt szeletére fókuszálva illusztráltam: *ez az országon belüli inflációs különbségek tanulmányozása*. E terület két tudománynak, a közgazdaság- és a regionális tudománynak a határán helyezkedik el, ennek ellenére, vagy éppen ezért mindmáig egyik sem vallja igazán magáénak. Ebből következően az elméleti és módszertani alapok, valamint a szakirodalmi háttér tekintetében a disszertációban egy tágabb, de sokkal „nyüzsgőbb” területre kellett kitekinteni: a valutaövezeteken belüli inflációs és árkülönbségek, valamint az árazási magatartás mikroszintű kutatásának a területére.

A kutatás hátterét egy megyei felbontású áradatbázis adta, amelyhez a Magyar Nemzeti Bank vendégkutató ösztöndíjának keretében kaptam hozzáférést. Hangsúlyozom, hogy a hasonló kutatásokat lehetővé tévő, dezaggregált adatok nyugaton is csak viszonylag rövid ideje váltak hozzáférhetővé, ugyanakkor ilyen lehetőség majdhogynem először adódott Magyarországon. A disszertáció kutatásait ez a tény motiválta, egyúttal korlátozta is a létrehozható eredményekkel szembeni elvárásainkat. Jellegét tekintve a dolgozat egy első ízben történő, de széles körű „rápillantás”, figyelemfelhívás és kérdésselvetés. Hogy e kutatási téma Magyarországon és más területeken milyen irányban fog továbbhaladni, a jövő igazolja-e a létjogosultságát, még a disszertáció következtetéseinek a megfogalmazása után sem vált teljesen egyértelművé.

A kutatás célja a magyarországi területi egyenlőtlenségeknek egy sajátos megnyilvánulására, az infláció területi különbségeire rámutatni. Megszoktuk, hogy a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) hónapról-hónapra bejelenti a fogyasztói árindex mértékét, és ezt mindenki – függetlenül a térbeli elhelyezkedésétől – érvényesnek tekinti saját helyzete megítélésében. Ennek ellenére attól függően, hogy az emberek hol élnek, hová köti őket a foglalkozásuk stb. különböző üzlettípusokban vásárolnak, azokban eltérő választékkal találkoznak, és a kereskedelemben más és más a kereslet-kínálat illetve a verseny jellege.

Nemzetközi minták alapján a fogyasztói árak mikroszintű elemzését már több szerző is elvégezte Magyarországon, ezért a disszertációban bemutatott *kutatásnak a hozzáadott értéke a területi felbontásban van*. Úgy is fogalmazhatok, hogy az eddigi információkat

„meghússzorozom” illetve húszfelé bontom. Ennek ellenére úgy gondolom, hogy e kutatási téma nemcsak a regionális tudomány számára lehet érdekes, hiszen a közgazdaságtanban előbb felmerült az érdeklődés iránta.

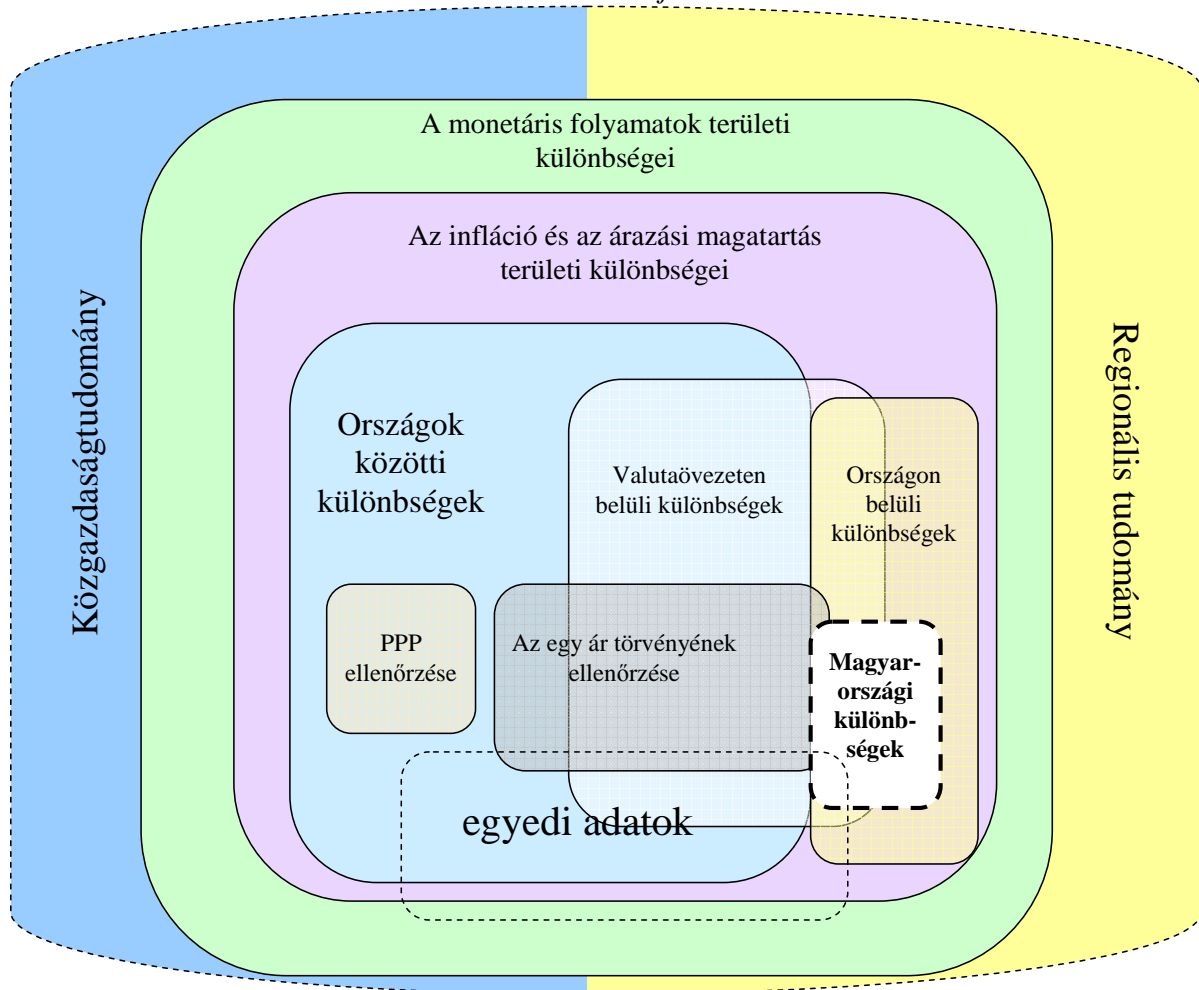
A kutatási terület nemzetközi relevanciája jól megfogható – a kérdés csupán az, hogy van-e értelme országon belüli inflációs különbségekről beszélni egy olyan kis országban, mint Magyarország. Több mint egy évtizede még ezek a sorok jelentek meg egy tanulmányban (*Alberola – Marqués* 1999, 4. old.): „Nyilvánvalóan, e tanulmány által felvetett kérdés nem kérdés. Foglalkozik igazából bárki is egy közös valutát használó ország régiói vagy tartományai közötti inflációs különbségekkel? A nemzeti bank bizonyosan nem, mivel a monetáris politikája a nemzeti szintű inflációnak a kézben tartására irányul. Aligha foglalkoznának ilyesmivel a lakosok vagy a helyi önkormányzatok. A tartományi inflációs ráták sosem kerülnek az újságok címlapjaira.” *Alberola és Marqués* (1999) csupán azért tartotta fontosnak e terület tanulmányozását, mert az országon belüli inflációs különbségek jellegéből következtetni lehet egy több ország alkotta valutaövezet inflációs különbségeire is.

A regionális tudomány területéről azonban számomra sokkal jobb üzenet érkezett: „Nincsen elméleti indoka annak, hogy elméleti értelemben miért tekintsük fontosabbnak az országos szinten rendelkezésre álló árszínvonalakat, mint az országrészenként, megyénként, városenként, vagy több országra kiterjedő adatokat. Ezeknek a kitüntetett kezelése csak történetileg és gyakorlatilag indokolt. Történetileg az országokhoz inkább kötődő gazdaságtörténeti érdeklődés miatt, gyakorlatilag az adatgyűjtési rendszerek felépítése miatt, gazdaságpolitikailag pedig az országokat (megkérdőjelezhető módon) egységként kezelő gyakorlat következtében.” (*Dusek* 2004, 165. old.)

A gazdaságföldrajz területének egyik szakértője, *Ron Martin* publikációiban rámutatott arra, hogy az optimális valutaövezetek kritériumait nem csak az országok szintjén kell vizsgálni, hanem a közös valutahasználat költségeinek minimalizálása és előnyeinek maximalizálása érdekében *ugyanolyan fontos a régiók gazdasági konvergenciájának kérdése* is. *Martin* szerzőtársaival bemutatta, hogy a nemzetgazdaságon belüli területi egyenlőtlenségek instabilitást visznek a fiskális és monetáris politikai intézkedések működési mechanizmusába, ezért figyelmet érdemelnek (*Gardiner et al.* 2011).

Bíztatóak *Buseti et al.* (2006) mondatai is: „A közös valutaövezethez vagy kereskedelmi térséghez tartozó országok közötti és az országokon belüli régiók közötti ár- és inflációkonvergenca kérdése jelentős figyelmet kapott az elmúlt években. Ez különösen Európában igaz a gazdasági integráció elmélyülése és a monetáris unió létrejötte miatt.” (7. old.) A tanulmány kiemeli, hogy az országon belüli inflációs és árkülönbségek sokkal többet elárulnak a piaci integráció mögötti reálfolyamatokról, mint az országok közötti különbségek, ahol még a nominális árfolyamkülönbségek nélkül is számolni kell a vámokkal vagy egyéb kereskedelmi korlátokkal.

1. ábra. Az infláció és az árazási magatartás területi különbségeit leíró szakirodalom struktúrája

Forrás: saját szerkesztés

Országon belüli inflációs különbségek kutatására nincsen kiforrott, egységes módszertan, ezért az elméleti és az empirikus fejezetek a hasonló, valutaövezetekre kifejlesztett módszereket adaptálták. Ennek természetesen megvannak a maga korlátai, melyekkel tisztában kell lenni.

A vizsgálatokhoz a szakirodalomban leggyakrabban egyedi megfigyeléseken alapuló áradatokat használnak. Az általam elemzett adatok a Központi Statisztikai Hivataltól származnak, melyek országszerte felírt termék- és boltszintű megfigyelések, a 2001 decembere és 2007 júniusa közötti időszakot fedik le. A területi elemzést az teszi lehetővé, hogy a megfigyelések tartalmazzák azt az információt, hogy egy adott felíróhely melyik magyarországi megyében található. Az adatokat a KSH a fogyasztói árindex számításához gyűjti, ami azzal az előnnyel jár, hogy a teljes fogyasztói kosarat lefedik, ugyanakkor számolni kell azzal a korlátozással is, hogy csak a kiskereskedelmi árazásról nyújt információt, ezért például az ágazati elemzésre nem ad elegendő lehetőséget (ehhez termelői árindexek kellenének).

Úgy gondolom, hogy az inflációs ráták területi elemzését még akkor is érdemes lenne elvégezni, ha végül kiderülne, hogy nincsenek jelentős vagy tartós különbségek, és azok nem

okoznak jóléti veszteségeket. E kutatás által olyan területre nyerhetünk bepillantást, ami eddig teljes mértékben feltáratlan volt.

A disszertáció legfontosabb célkitűzése, hogy hozzájáruljon a Magyarországi területi egyenlőtlenségek sajátosságainak a mélyebb megismeréséhez. A dolgozatban bemutatott kutatásom a gazdaságföldrajz területéről az empirikus, leíró szemléletet hozza, ugyanakkor tematikailag, a közgazdaságtudományi beágyazottság miatt a regionális tudományban helyezhető el.

A magyarországi területi egyenlőtlenségek részletes elemzése sokszorosan meghaladná a disszertáció kereteit, ezért az empirikus kutatásban csupán néhány, de releváns aspektusát mutattam be. A területi egyenlőtlenségek léte a társadalmi-gazdasági folyamatoknak a természetes velejárója, tehát azokat el kell fogadnunk, ugyanakkor az általuk okozott jóléti veszteségek minimalizálása hosszú távon a regionális politikának az alapvető célja. A dolgozatban bemutatott kutatásomnak nem célja a területi egyenlőtlenségek normatív értékelése, ezért igyekeztem megmaradni a pozitivista, leíró szemlélet mellett, és az adataimat egyfajta jóléti elemzésnek csak a legutolsó fejezetben vettem alá.

A dolgozat felépítése

A bevezetés után a *második fejezetben* bemutattam a dolgozat elméleti vonatkozásait és a dolgozatban használt főbb alapfogalmakat. Az elméleti kapcsolódási pontok mind a közgazdaságtudomány, mind a regionális tudomány felé kinyúlnak. Áttekintettem az infláció lehetséges értelmezéseit, modellezését, és az árazási magatartás mikroszinten megfigyelhető jellemzőit, valamint gazdaságelméleti vonatkozásait. A regionális tudomány szakirodalmában a területi ár- és inflációs különbségekre csak kevés utalást találunk, mint például a területi árdiszkrimináció modellje, míg a közgazdaság-tudomány a vásárlóerő-paritás elmélete, az egy ár törvénye és az optimális valutaövezetek elmélete kapcsán foglalkozik a kérdéssel. Szinte teljes mértékben hiányzik a gazdaságelméletből az a vonal, amelyik a monetáris transzmisszió területi kérdéseivel foglalkozik. A területi inflációs kutatások módszertani hátterének fejlődéséhez a mikroszintű adatfelvételen alapuló kutatások járultak hozzá a legnagyobb mértékben.

A *harmadik fejezetben* a kutatás módszertani kérdéseit ismerttettem: kitértem egyrészt az ismert ár-adatbázisok típusaira, előnyeire és hátrányaira, az általam használt adatbázis jellemzőire, másrészt a területi elemzés statisztikai-módszertani és modellezési lehetőségeire. A fejezet legfontosabb tanulsága az, hogy az országok közötti vizsgálatoknál használt statisztikai, ökonometriai és modellezési módszereket csak nagy körültekintéssel, megszorításokkal lehet alkalmazni a régiók közötti inflációs különbségek vizsgálatára.

Ezt követően, a *negyedik fejezetben* áttekintettem, hogy az általam használt szakirodalom milyen módon kezeli az infláció és az árazási magatartás vizsgálatát, és hogy a kutatási területtel kik, milyen munkákban foglalkoztak már akár külföldön, akár Magyarországon. A szakirodalom-kutatásban számos olyan munkával találkoztam, amelyik a valutaövezeteken belüli inflációs különbségeket, az egy ár törvényének teljesülését, a mikroszintű árazási

magatartást elemezte, viszont jóval szűkebb azoknak a köre, amelyik kifejezetten az országon belüli inflációs különbségeket kutatták. A magyarországi tapasztalatok elsősorban az árazási magatartás mikroszintű jellemzőiről állnak rendelkezésre, a területi vonatkozásokra viszont csak nagyon kevés helyen tér ki a hazai szakirodalom. Jól látszik ebből, hogy az infláció területi különbségeinek tanulmányozása elsősorban a monetáris politikával foglalkozó kutatók körében keltett érdeklődést, míg a közgazdaságtan és a regionális tudomány más területein jóval ritkábban jelenik meg. Egy viszonylag fiatal kutatási terület lévén főként gazdaságpolitikai kutatóintézetek, az Európai Központi Bank és más nemzeti bankok műhelytanulmányaiból tudtam feldolgozni a szakirodalmat, a könyvek és folyóiratcikkek nem dominálnak az irodalomban.

Az *ötödik fejezetben* ismertettem a saját empirikus kutatásaim eredményeit. Ezek megalapozásához a Magyar Nemzeti Bank vendégkutató ösztöndíjának keretében végzett munkára volt szükségem, melynek eredményeit szerzőtársammal 2008 tavaszán jelentettük meg (*Reiff – Zsibók* 2008). Az ötödik fejezet elején az adatbázis bemutatása után ennek a deskriptív elemzésnek a legfontosabb részeit ismertettem új vizsgálatokkal kiegészítve. Ez kellő alapot biztosított további fontos vizsgálatok elvégzésére, melynek első eleméhez, a perzisztencia-vizsgálathoz Varga Balázs nyújtott segítséget (*Zsibók – Varga* 2009). A helyzetfelmérés után értelemszerűen felmerült a kérdés, hogy a megfigyelt inflációs különbségek milyen tényezőkkel magyarázhatóak – a *hatodik fejezetben* ezzel foglalkoztam. Jelentős szakmai előrelépést jelentett, hogy e munkámat publikálásra befogadta a Területi Statisztika című folyóirat (*Zsibók* 2011, 2012).

Miután az infláció területi szóródásának alapvető jellemzőit és lehetséges okait megismertük, ezen információk lehetőséget biztosítanak további elemzésekre is. Ezek olvashatók a disszertáció *hetedik fejezetében*, ahol az infláció területi különbségeinek monetáris politikai és jóléti vonatkozásairól esett szó. Lehetőséget kaptam arra, hogy ez utóbbi részt egy tanulmányként megjelentessem (*Zsibók* 2012). A dolgozatom *utolsó fejezetében* a kutatás téziseit összegeztem és a további kutatási irányokra tettem javaslatot.

A kutatás hipotézisei és módszerei

A dolgozomban bemutatott kutatás feltáró jellegű, mivel Magyarországi eredmények ebben a témában még alig állnak rendelkezésre – ebből következően a hipotéziseket sem alapozhattam korábbi kutatások eredményeire. Az itt feltárt tények viszont segíthetnek abban, hogy a későbbiekben a kérdést mélységében érintő hipotézisek is ellenőrizhetők legyenek. A disszertációmban olyan hipotéziseket fogalmaztam meg, amelyek által megítélhető, hogy van-e relevanciája a monetáris folyamatok hazai területi sajátosságai vizsgálatának.

H1. Magyarország egy olyan ország, ahol jelentős mértékűek a területi egyenlőtlenségek, ezért mint nagyon sok gazdasági és társadalmi jelenség, *az inflációs ráták tekintetében is jelentősen különböznek a térségek egymástól, és a különbségek mértéke tartósan fennmarad.*

- H2. Mivel a kiindulási alapom az, hogy a konvergenciafolyamatok csak lassan mennek végbe, úgy gondolom, hogy az inflációs ráták belső eloszlása stabil, tehát *minden térséghez hozzárendelhető egy az országos átlaghoz képest alacsony vagy magas inflációs hajlam, mely hosszú távon jellemzi.*
- H3. A piaci árak alakulását erősen befolyásolja a konjunkturális helyzet és a piac szerkezete, ezért feltételezem, hogy *a megyei szintű inflációs különbségek elsősorban konjunkturális tényezőkre, piacszerkezeti különbségekre és a helyi vásárlóerő alakulásának különbségeire vezethetők vissza.*
- H4. Mint a területi egyenlőtlenségek a legtöbb társadalmi és gazdasági jelenség esetén jóléti veszteségekkel járnak, feltételezem, hogy *az infláció területi különbségei rontják a gazdaságpolitika hatékonyságát és a jövedelmi hatásokon keresztül jóléti veszteségeket okoznak.*

E hipotéziseket statisztikai elemzés módszerével, és a negyedik hipotézis esetében egy egyszerű modell segítségével ellenőriztem. A statisztikai elemzést legnagyobb részben Excel táblázatkezelő programmal végeztem, míg az idősoros elemzéshez és a regressziós becslésekhez EViews programot használtam. Kevés alkalommal az SPSS elemzőszoftver is a segítségemre volt.

A kutatás során alkalmazható vizsgálati módszerek körét alapvetően a kutatás célja és az adatbázis tulajdonságai határolják be. Az adatbázis tulajdonságai tekintetében két fontos szempont van, ami miatt nem lehet kellően általános érvényű következtetéseket levonni: az egyik a viszonylagos rövid időtartam, a másik, hogy a területi felbontás nem kellően finom: Magyarországot mindössze 20 területi egységre tudom bontani. A lefedett időszak rövidege miatt az adatbázisból alapvetően csak a mintaidőszakra vonatkozóan tudtam következtetéseket levonni, tehát előrejelzésre nem alkalmas, illetve idősoros elemzésekre is kevés lehetőséget nyújt – emiatt a keresztmetszeti vizsgálatok domináltak. Mikroszintű ár-adatbázisokat az általam használnál sokkal kisebb területi lefedettséggel (például két nagyvárosnak néhány kiskereskedelmi egysége) és sokkal kisebb időbeli lefedettséggel (néhány hét/hónap) is létrehozhat, viszont ezeknek a célja nem elsősorban a keresztmetszeti elemzés vagy a területi dinamikák elemzése volt.

A kutatási célt az volt, hogy először deskriptív statisztikai eszközökkel feltárjam a területi inflációs adatok sajátosságait, és azokat felhasználjam néhány fontos, alapvető elemzés elvégzésére. Ide tartozik a területi szóródás elemzése, az áradatak felbontásának elvégzése és a főkomponens-elemzés. Ezek alapján megpróbáltam statisztikai/regressziós módszerrel magyarázatot találni a területi különbségekre, majd e statisztikai elemzéseket felhasználtam arra, hogy egy jóléti elemzést mutassak be.

A területi felbontás korlátozottsága akadályozta azt, hogy érdemben vizsgálhassam a térbeli interakciókat. A térbeli csoportosulások megyei felbontásban nem jelennek meg az inflációs adatokban (noha az árszint-adatokban egyértelműen jelen vannak) – ezek kimutatására legalább kistérségi szintű felbontásra lenne szükség; vagy ellenkezőleg: a területi lefedettséget kellene bővíteni más országok bevonásával. Ebből következően a

térökonometriai elemzésre nem volt lehetőségem.¹ Az adatbázis területi felbontása nem akadályozta az SCGE-modell alkalmazását, hiszen *Járosi et al.* (2010) is a magyarországi megyékre alkalmazta a regionális fejlesztéspolitikai beavatkozások hatását vizsgáló módszerét. Valódi indokokat ezért nem, legfeljebb kifogásokat sorolhatok e módszer használatának mellőzéséért. Egyik ilyen, hogy a meglévő idősor rövid ahhoz, hogy a térbeli interakciókat mélységükben megismerjük, így a meglévő ismeretek nem eléggé érettek ahhoz, hogy egy összetett modellt alapozzunk rájuk. A másik ok az, hogy nem szerettem volna feladni a dolgozat deskriptív, feltáró fókuszát. A harmadik ok pedig, hogy a munkám indíttatása elsősorban nem gazdaságpolitikai, ezért konkrét (monetáris vagy fiskális) beavatkozásokat nem vizsgáltam. Az SCGE-modellek a térségek egyensúlyi árszintjének a vizsgálatára jól hasznosíthatók, ezért a jövőbeli kutatási irányok között feltétlenül számolnunk kell egy ilyen módszer alkalmazásával.

Elmondható, hogy az adatbázis a céljaimnak megfelelő „minimális” és a „szokásos” igényeket kielégítő adatbázisok között helyezkedik el. Hangsúlyozom, hogy olyan lehetőségek nyíltak meg a kutatók előtt, mint még korábban sohasem: az országos, átlagos ármutatókat felbonthatjuk területi egységekre (még ha kevés időszak és durva területi felbontás áll is rendelkezésre) – egy mindeközéig feltáratlan, homályos területen tapogatózunk, és keresünk bármilyen fogódzót. A célom az volt, hogy felhívjam a figyelmet arra, hogy a területi különbségek léteznek és jelentősek, tehát az „átlag” egyáltalán nem reprezentálja az egyes egységeket.

A kutatás eredményei és tézisei

Az infláció területi idősorai

Közgazdaságilag az *infláció jelensége az árszínvonal tartós emelkedését, a pénzromlást jelenti*. A hazai monetáris politika (a Magyar Nemzeti Bank) a KSH által képzett fogyasztói árindex-mutatót használja az infláció számszerűsítésére, ezért – noha elméletileg kifogásolható – én is a KSH és az MNB meghatározása szerint definiáltam az inflációt. A *fogyasztói árindex* a lakosság (a háztartások) által vásárolt termékek, igénybe vett szolgáltatások fogyasztói árainak havonkénti átlagos változását mérő mutatószám. Az *inflációs ráta* a termékenkénti árváltozásoknak a súlyozott átlaga az előző időszak árainak a százalékában kifejezve, ahol a súlyok a termékeknek a háztartások fogyasztásában elfoglalt arányát reprezentálják. Az inflációs ráta és az árindex módszertanilag rokon fogalmak, ugyanis míg a fogyasztói árindex az adott időszak árszintjének és az előző időszak árszintjének a hányadosát jelenti, az inflációs ráta az árszint változását viszonyítja a bázisidőszak árszintjéhez. Röviden fogalmazva: az inflációs ráta az árszínvonal növekedési rátáját jelenti. Ez a növekedési ráta természetesen negatív is lehet, ami árszínvonal-csökkenést, azaz deflációt jelent. A disszertációban használt fogalmi és módszertani keretek

¹ Voltak olyan próbálkozásaim (*Zsibók – Varga 2009*), melyekben elvégeztem a térökonometriai modellek megalapozását szolgáló „területi adatok feltáró elemzését” (Exploratory Spatial Data Analysis, ESDA), de további kutatásokban hasznosítható, megalapozott következtetések levonására nem került sor.

között ez szintén inflációnak nevezhető: negatív inflációnak – vagyis az infláció ilyenfajta értelmezése nem kizárólag az árszínvonal növekedését, hanem annak bármilyen irányú változását magában foglalja. Míg az infláció közgazdasági tartalmát tekintve egy egyensúlytalanságot tükröz, és összességében káros jelenségnek tekinthető, az inflációnak a disszertációmban használt értelmezése *nem hordoz magában kifejezetten káros tartalmat, mivel rövid távú, mikroszemléletben inkább árrugalmasságként fogható fel.*

Vizsgálataimhoz a Központi Statisztikai Hivataltól (KSH) származó fogyasztói árindex adatokat használtam fel, melyek boltszintű árfelírásokon alapulnak, és a 2001 decembere és 2007 júniusa közötti időszakot fedik le. Az empirikus elemzés rámutatott arra, hogy igenis vannak jelentős területi különbségek a hazai inflációs folyamatokban, ugyanakkor minél dezaggregáltabb adatokat vizsgáltam, annál nehezebb volt egyértelmű területi jelenségeket kimutatnom, mivel az egyedi, helyi specifikumok jelentősen befolyásolják az adatokat. Noha erős együttmozgás figyelhető meg az egyes megyék inflációs rátái között, számottevő területi egyenlőtlenségek voltak az egész mintaidőszak során.

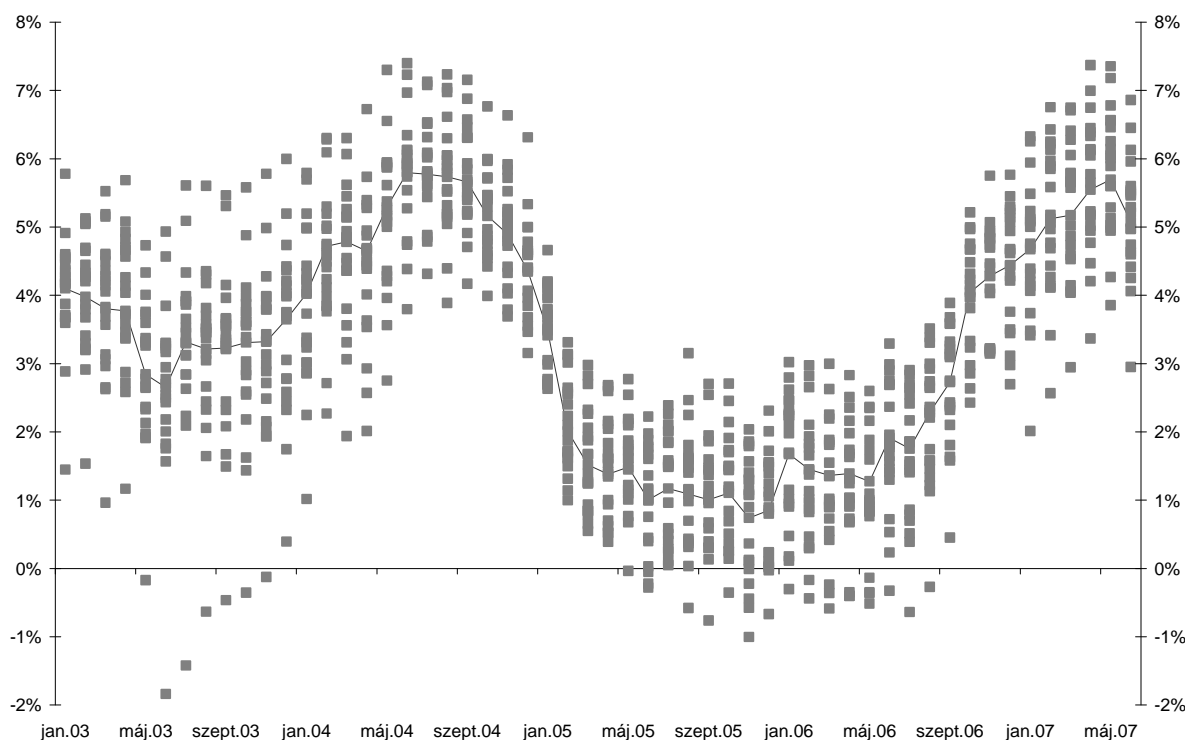
1. tézis: A megyei szintű inflációs ráták keresztmetszeti szóródása statisztikailag szignifikáns és közgazdaságilag is jelentős mértékűnek tekinthető, míg a szóródás mértéke időben kissé változó, de nem mutatható ki egyértelmű csökkenő vagy növekvő tendencia.

A magyarországi megyék bizonyos fokig önálló gazdasági egységeknek tekinthetők, tartós és jelentős különbségek mutatkoznak a gazdasági szerkezetükben, munkaerő-piaci jellemzőikben, térkapcsolataikban és a gazdasági teljesítményükben. Ebből akár az is következhetne, hogy az inflációs folyamatok is megyespecifikusak, és minden térséghez hozzárendelhető egy rá tartósan jellemző, az országos átlagnál nagyobb vagy mérsékeltebb inflációs hajlam. Adataim szerint az inflációs különbségek középtávon tartósan mutatkoztak, ugyanakkor egy-egy megye pozíciója az inflációs ráták szerinti sorrendben nem volt stabil a mintaidőszakban. Ez azt jelenti, hogy a 20 megyéből 5 esetében az átlagos inflációs ráta nem releváns mutató, mert az inflációs ráták jelentősen különböztek a mintaidőszak elején és a végén.

Eloszlásdinamikai vizsgálatokkal ugyanakkor kimutattam, hogy ez a jelenség nem jelent problémát – éppen ellenkezőleg: azt tükrözi, hogy a megyei szintű inflációs ráták kisebb-nagyobb amplitúdóval az országos szint körül ingadoztak. Így kicsi a valószínűsége annak, hogy egy-egy megyében az infláció mértéke tartósan eltávolodhat az országos átlagtól.

2. tézis: Az inflációs ráták belső eloszlása nem stabil, a megyei felbontású inflációs ráták kisebb-nagyobb amplitúdóval az országos átlag körül ingadoznak, mely alól csak kevés kivétel van. Egy-egy térség pozíciója az inflációs ráták szerinti „rangsorban” nem állandó, ebből következően nincsenek tartósan széttartó inflációs ráták megyei szinten.

2. ábra. A megyei éves inflációs ráták idősorai

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

Az egyes termékcsoportok inflációs rátái

Az adatbázis szerkezete lehetővé tette, hogy az áradatokat termékcsopontonkénti bontásban is vizsgáljam, így az inflációs rátákat összehasonlítottam a különböző termék kategóriák között. A fogyasztói árindex számításának alapját képező termékkosarat *Reiff és Zsibók* (2008) alapján kilenc kategóriára osztottam:

- feldolgozott élelmiszerek,
- feldolgozatlan élelmiszerek,
- ruházkodási cikkek,
- tartós fogyasztási cikkek,
- egyéb cikkek (pl. háztartási cikkek, gyógyszerek és gyógyászati segédeszközök),
- szolgáltatások,
- háztartási energia, fűtés (elektromos áram, gáz és egyéb üzemanyagok),
- szeszesitalok és
- dohányárúk.

A feldolgozatlan élelmiszerek kategóriájában a területi idősorok közötti együttmozgás igen magas szintű volt, szemben a ruházkodási cikkek kategóriájával, ahol magas volt a szóródás a teljes vizsgált időszakban, sőt, e kategóriában az inflációs ráta a megyék többségében (és országos szinten is) jellemzően negatív. A tartós fogyasztási cikkek esetében is elég erős volt az együttmozgás, és az inflációs ráta e kategóriában tipikusan szintén negatív.

A tartós cikkek kategóriájával ellentétben a szolgáltatásoknál nagyon magas a változékonyság és a többi termékkategóriához képest az inflációs ráta magas, bár enyhén csökkenő. Nem meglepő módon a háztartási energia kategóriája igen egyedi jellemzőkkel bír: a kategóriában a benzin és a gázolaj a két domináns termék, így az együttmozgás nagyon magas szintű, bár az ármozgások nem mutatnak egyértelmű tendenciát. Az energia inflációs rátája növekvő, ugyan némelyik időszakban negatív, és jól követi az olaj világpiaci árának és a dollárfolyamnak a változásait.

A feldolgozott élelmiszerek és az egyéb cikkek kategóriáiban egy mérsékelt együttmozgást figyelhetünk meg. A dohányárak és a szeszesitalok árváltozásait nagy mértékben befolyásolják a jövedéki szabályozások. Míg a dohányárak kategóriájában az együttmozgás kifejezetten magas szintű, a szeszesitalok inflációs rátájának változékonysága sokkal nagyobb, ugyan csökkenő.

1. táblázat. Átlagos inflációs ráta és keresztmetszeti szórás az egyes termékcsoportokban

	Feldolgozott élelmiszerek	Feldolgozatlan élelmiszerek	Ruházati cikkek	Tartós fogyasztási cikkek	Egyéb cikkek
inflációs ráta	3,95%	-4,84%	-4,47%	-4,37%	1,23%
szórás	1,51%	2,38%	4,63%	2,72%	1,17%
	Szolgáltatások	Energia	Szeszesitalok	Dohányárak	Összes
inflációs ráta	8,48%	5,76%	7,00%	9,78%	3,31%
szórás	2,03%	0,81%	2,51%	1,13%	0,93%

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

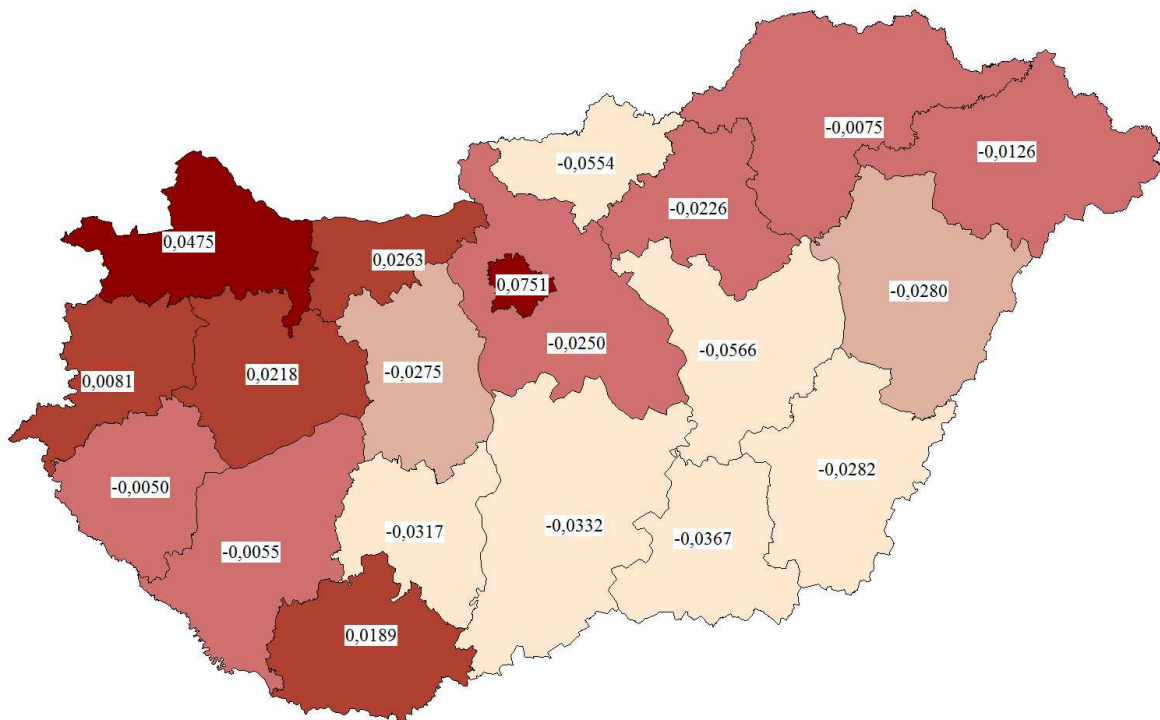
Az árrugalmasság ágazatok közötti különbségeinek forrásaira már többen rámutattak a szakirodalomban, kiemelve a munkaerő-igényességnek, a verseny erősségének és a szezonálisnak a szerepét. Bizonyára hasonló tényezőket kell keresnünk a területi szóródás ágazatonként eltérő foka között is. Érvényesnek tűnik az az elgondolás, hogy az inflációs ráták területi szóródása azoknál a termékcsoportoknál az erősebb, amelyeknél több a lehetőség a javak megkülönböztetésére illetve a javak árának a helyi vásárlóerőhöz való igazítására.

Területi árkülönbségek

A magyarországi megyék közötti árszínvonal-különbségek vizsgálatához nem használhattam az abszolút árszínvonal-értékeket, mivel a vizsgált termékkategóriák nagyon heterogének. Emiatt a reprezentánsok relatív árszintjeit vizsgáltam, ahol a zérus érték jelenti az országos árszínvonalat, és az egyes megyei értékek az országos átlagtól való százalékos eltérések (logaritmusok).

A legmagasabb átlagos árszínvonal Budapestre jellemző (átlagosan +7,51%), majd ezt a térséget Győr-Moson-Sopron megye (+4,75%), Komárom-Esztergom megye (+2,63%) és Veszprém megye (+2,18%) követték.

3. ábra. A relatív árszínvonalak átlagos nagysága (százalék)

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

Ezzel szemben kiugróan alacsony volt az átlagos árszínvonal Jász-Nagykun-Szolnok megyében (-5,66%) és Nógrád megyében (-5,54%). Néhány kivétellel időben stabil pályát írtak le a relatív árak, ezért a területi különbségeket térképen is bemutathatom, ahol jól látszanak az észak-déli és kelet-nyugati különbségek. A megfigyelt területi különbségek megfelelnek a megyék gazdasági fejlettségének a különbségeinek. Ez számszerűen is alátámasztható, ugyanis a korrelációs együttható a relatív árszintek és az egy főre jutó relatív bruttó hazai össztermék között 0,74. Egy másik fontos tényező, ami az árszinteket befolyásolhatja, a helyi vásárlóerő, amit a jövedelemmel fejezhetünk ki. Erről megyei szinten a KSH negyedéves megyei statisztikai tájékoztatói szolgáltatnak információt. Regressziós módszerrel szignifikáns, pozitív irányú összefüggést mutattam ki a megyék átlagos relatív árszínvonalára és az országos szinthez viszonyított megyei szintű átlagos nettó keresetek alakulása között.

Fontos kérdés, hogy van-e szisztematikus tendencia az árszínvonalak területi különbségeinek időbeli alakulásában, azaz *megfigyelhető-e árkonvergencia vagy -divergencia?* E tendenciák részben megmagyarázhatják az infláció területi különbségeit. A megyék közötti árszínvonal-konvergencia hipotézisének teljesülését két ismert módszer segítségével vizsgáltam (Reiff és Zsibók 2008 alapján), ezek a σ -konvergencia és a β -konvergencia.

Alapvetően mindkét módszer ugyanarra az eredményre jutott: míg az aggregált árszínvonal keresztmetszeti szóródása nem csökkent a mintaidőszakban, egy-egy termék kategória esetében (tartós cikkek, szolgáltatások) megfigyelhető volt a konvergencia, különösen a periódus második felében.

Az árazási magatartás jellemzői: az árváltoztatások gyakorisága és mértéke

Az infláció két alapvető összetevője az árváltoztatások gyakorisága és mértéke. Ezek a jellemzők boltszinten megfigyelhetők és tükrözik a gazdasági szereplők árazási magatartását, így vizsgálatuk által jobb ismereteket szerezhünk a sokkhatásokat követő áralkalmazkodásokról, az árak rugalmasságáról. A gyakoriság a minta egészében átlagosan, országos szinten 16,3% volt, de voltak kiugró értékek, melyek legnagyobb mértékben az áfaváltozásokkor szembe tűnnek: ilyenkor 27–34 százalékra is nőtt a gyakoriság. Számításaim szerint egy ár átlagosan 6,17 hónapig maradt változatlan. Nem meglepő az, hogy az áremelések gyakorisága (9,62%) meghaladja az árcsökkentések gyakoriságát (6,72%). A területi különbségeket tömören a keresztmetszeti szórással lehet jellemezni, amelyek nem utaltak nagy változékonyságra: a relatív keresztmetszeti szórás (idősoros) átlaga 16,14%. A különböző termék kategóriákban a relatív keresztmetszeti szórások várakozásaimnak megfelelően magasabbak voltak, mint az összes kategóriára számítva: a legalacsonyabb relatív szórás a feldolgozatlan élelmiszerek és a háztartási energia kategóriáiban figyelhető meg, míg a legmagasabb a ruházati cikkek, a szolgáltatások és a tartós fogyasztási cikkek kategóriáiban.

Az árváltoztatások átlagos mértéke 16,86% volt, míg a növelések átlagos mértéke 14,54%, a csökkentéseké pedig 20,21%. Ezek az értékek meglehetősen magasak, ami annak tudható be, hogy a megfigyelésekből nincsenek kiszűrve az ideiglenes, akciósváltoztatások. Megállapítható, hogy egy viszonylag erős együttmozgás van az egyes térségek között. Az árváltoztatások mértékének relatív keresztmetszeti szórása alacsony, az idősoros átlag 9,84%, ami jelentősen kisebb az árváltoztatások gyakoriságánál megfigyelt (16,14%-os) értéknél. Ha a keresztmetszeti relatív szórást az egész mintára számítottam, várakozásaimnak megfelelően ismét alacsonyabb értéket kaptam, mint a termék kategóriák esetében. Az ár rugalmasság ezen mutatói nem mutattak összefüggést a hazai térségek relatív gazdasági fejlettségével – annyi megfigyelhető, hogy az árváltoztatások tekintetében Budapest a legrugalmasabb térség, mivel amellet, hogy itt a legmagasabb az áremelések és árleszállítások gyakorisága, az átlagos árváltoztatási mértékek is itt a legmagasabbak.

Az infláció perzisztenciája

Az infláció perzisztenciája az infláció visszatekintő eleme, mivel azt méri, hogy mennyire jellemző az infláció alakulásában a múltban horgonyozottság. A magas perzisztencia azt jelenti, hogy az infláció alakulását erősen meghatározzák a korábbi időszakok inflációs rátái. Ha alacsony a perzisztencia, akkor az arra utal, hogy az infláció nagyrészt független a

megelőző periódusok inflációjától, tehát az inflációt lényegében az új sokkok mozgatják, azaz a gazdaság aktuális állapota befolyásolja azt. A perzisztencia értéke negatív is lehet, ami arra utal, hogy időszakonként az előző periódushoz képest ellentétesen alakul az infláció – ilyen esetben egyfajta korrekcióról, visszarendeződésről lehet szó.

Az infláció perzisztenciája számos módszerrel mérhető, a leggyakrabban alkalmazott megoldás egyváltozós idősor-modellen alapul, mely egy első- vagy többrendű autoregresszív folyamatot feltételez, ahol az inflációs perzisztencia az autoregresszív együtthatók összege. Egyre több empirikus kutatás támasztja alá azt az elgondolást, hogy az infláció perzisztenciája időben változhat, ezért a becsléshez célszerű lehet időben változó paraméterű módszerek alkalmazása is.

A havi adatokon, a legkisebb négyzetek módszerével kapott paraméterérték országos szinten 0,23 ($p = 0,0568$), ami arra utal, hogy a perzisztencia a mintaidőszakban viszonylag alacsony volt. Magas értéknek a 0,7 feletti paraméterek számítanak, míg az egységnyihez közeli perzisztencia a véletlen bolyongásnak felel meg. A megyei szintű idősorok között csak 6 esetben találtam 10%-os vagy annál alacsonyabb szinten szignifikáns együtthatót, ami arra utal, hogy a perzisztencia relatíve alacsony, illetve az adataimon csak bizonytalansággal becsülhető. Az időben változó paraméterű módszerrel (Zsibók – Varga 2009) kimutattam, hogy az országos átlagot a legnagyobb mértékben kezdetben Veszprém megye, Fejér megye és Komárom-Esztergom megye haladta meg, míg az időszak végén Budapest és Bács-Kiskun megye is. Messze az országos átlag alatti értékeket kaptam Békés megyében, Baranya megyében és Nógrád megyében, valamint az időszak második felében Jász-Nagykun-Szolnok megyében és Győr-Moson-Sopron megyében is.

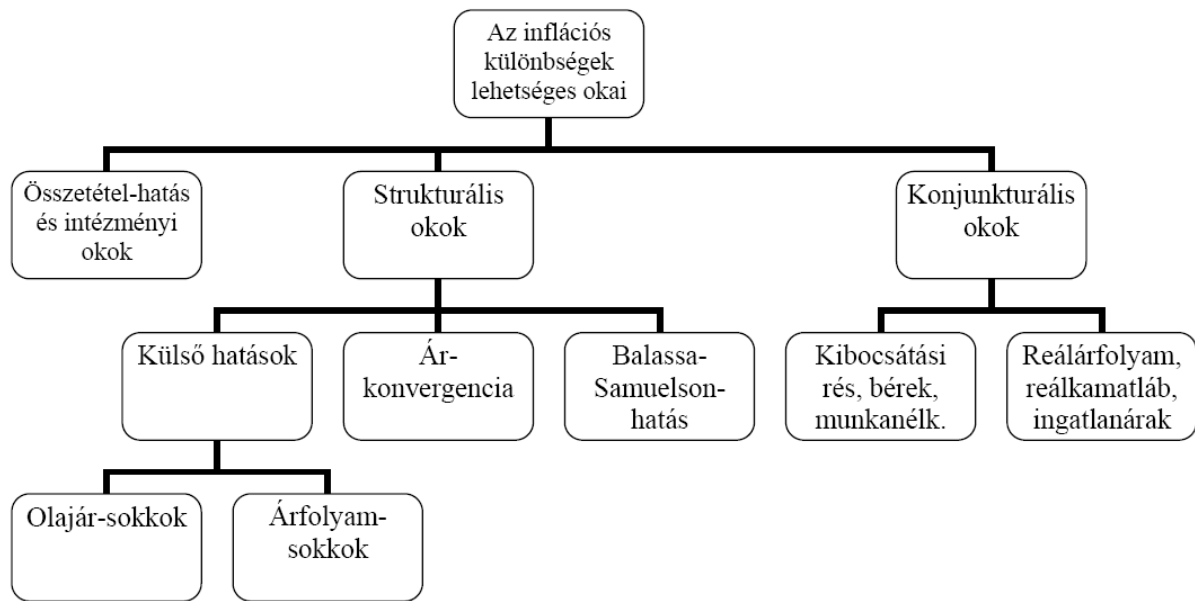
Éves adatokon az aggregálás hatására jóval magasabb, 0,9 fölötti perzisztencia-együtthatókat kaptam (az országos átlag 0,968), amelyek minden ésszerű szignifikanciaszinten szignifikánsak voltak. Éves aggregálásban némileg változott a térségek eloszlása a havi adatokhoz képest. A legalacsonyabb perzisztenciát nem Baranya megyében találtam, hanem Komárom-Esztergom, Veszprém és Heves megyében, míg a legmagasabb perzisztencia ugyanúgy Fejér megyére volt jellemző.

Az infláció és az árazási magatartás területi különbségeinek okai

A szakirodalom² számos olyan lehetséges tényezőt említ, amelyek miatt az inflációs ráták eltérhetnek egyes térségek vagy országok között. Általánosítva két alternatív – bár egymást nem teljesen kizáró – magyarázat különböztethető meg: az egyik szerint a megfigyelhető inflációs különbségeket egyedi, aszimmetrikus sokkhatások okozzák, míg a másik érvelés szerint az egyes térségek közös sokkhatásoknak vannak kitéve, és az aszimmetriát az eltérő transzmissziós mechanizmusok okozzák (lásd pl. Stavrev 2007).

² A legfontosabbak közé tartozik Alberola-Ila – Tyrväinen (1998), Alberola (2000), Honohan – Lane (2003, 2004), EKB (2003), Ortega (2003), Angeloni – Ehrmann (2004), Altissimo et al. (2005), Hofmann – Remsperger (2005), Égert et al. (2004), Égert (2007), Stavrev (2007), Andersson et al. (2009), Beck et al. (2009, 2011), Galesi – Lombardi (2009).

4. ábra. A valutaunió belüli inflációs különbségek lehetséges okai az Európai Központi Bank osztályozásában

Forrás: EKB (2003) alapján saját szerkesztés

Úgy tűnik, konszenzus alakult ki a szakirodalomban arról, hogy a konjunkturális tényezők, mint például a kibocsátási rés, a munkanélküliség vagy a bérkülönbségek jelentős szerepet játszanak az inflációs különbségek tekintetében, és – *Honohan és Lane* (2003, 2004) véleményével szemben – a külső tényezők kevésbé fontosak. A Balassa-Samuelson-hatást számos tanulmány vizsgálta, de szignifikáns voltát nem sikerült egyértelműen igazolni az euróövezet esetében.

A lehetséges okok aszerint különítők el, hogy egyensúlyi folyamatokat tükröznek, vagy strukturális különbségeket jelentenek. Az első csoportba tartozó tényezők, mint az árszínvonal- vagy a jövedelem-konvergencia és a konjunkturális különbségek természetes jelenségek egy valutaunióban (egy országban), míg a piaci tökéletlenségek egy részét a gazdaságpolitika okozza, vagy legalábbis kezelnie kellene azokat. A gazdaságszerkezeti okok között szokták említeni a külső hatások eltérő mértékű begyűrűzésének a következményeit is.

Reálisan szemlélve, az általam használt adatbázisban nyomon követhető inflációs folyamatok területi különbségeit három fontos tényező határozza meg: a helyi kiskereskedelmi piac szerkezete (a helyi verseny erőssége), a helyi vásárlóerő alakulása és a helyi hatáskörben szabályozott árak alakulása. Ezeket azonban a szakirodalomban alkalmazott módszerekkel csak közvetetten lehet kimutatni.

A dolgozat fő következtetései a lehetséges okok tekintetében:

- Az összetétel-hatás, a hatósági és szabályozott árak hatása nem mérhető, mert ki vannak szűrve az adatbázisból.
- A közvetett adók változásai nem járulnak hozzá jelentős mértékben a területi különbségekhez.

- Az olajárak begyűrzése nagyon hasonló, mégsem teljesen egyforma a magyarországi megyékben. A területi különbségek két tényezővel magyarázhatók: egyrészt a vásárlóerő helyi különbségeivel (ezért például Budapesten magas a begyűrzés), másrészt a helyi piaci verseny erősségével: általában azokban a határ menti megyékben gyengébb az olajárak begyűrzése, amelyeknél jellemző lehet a határon átnyúló benzinturizmus.
- Egy országon belül az árfolyam-begyűrzés területileg különböző hatásait nehéz kimutatni, mivel a térségek kereskedelme nem olyan mértékben elszigetelt egymástól, mint egy-egy ország kereskedelme. Emiatt a begyűrzés folyamata az importtermékek áraitól a térségi inflációs rátáig számos helyen módosulhat. A begyűrzés mértéke megyénként különböző, de nem függ össze sem a térségek gazdasági nyitottságával, sem a gazdasági fejlettségével.
- Sem az árszínvonal-konvergencia, sem a felzárkózási hatások nem magyarázzák meg az infláció területi különbségeit.
- A konjunkturális hatások (kibocsátási rés, munkabérek, munkanélküliség) szerepe bizonytalan.
- A területi szintű reálárfolyamok és reálkamatlábak nem befolyásolják érdemben a különböző térségek konjunkturális helyzetét, mivel a belső piac mérete viszonylag kicsi.

3. tézis. Az infláció területi különbségei elsősorban az önkormányzati hatáskörű árazásra, a kiskereskedelem eltérő szerkezetére és a helyi vásárlóerő alakulására vezethetők vissza, és feltételezhetően a konjunkturális hatások is bizonyos mértékig szerepet játszanak a megmagyarázásukban, ezekre azonban csak bizonytalan és közvetett bizonyítékok állnak rendelkezésre.

Az infláció területi különbségeinek gazdaságpolitikai és jóléti következményei

Az optimális valutaövezetek elmélete kapcsán felmerül a kérdés, hogy az inflációs különbségek mekkora jelentőséggel bírnak a gazdaságpolitika számára. Mint azt korábban már tárgyaltam, egy valutaunióban a nominális gazdasági mutatók heterogenitása természetes jelenség, mivel egy alkalmazkodási folyamatot tükröznek. Ha a monetáris politika közös irányítás alatt van, a regionális ár- és bérrugalmasság és a termelési tényezők mobilitása nagyon fontos az aszimmetrikus sokkok kiküszöbölésében, mivel a nemzeti monetáris politika eszközei illetve az árfolyamváltozások lehetősége megszűnnek. A valutaunió országait érő közös és egyedi sokkok tovaterjedését módosíthatják a termék-, a munka- és a tőkepiacokon meglévő súrlódások, melyek tartós inflációs különbségeket eredményeznek. Ezek a különbségek hosszú távú versenyképesség-vesztéshez, alacsonyabb kibocsátás- és foglalkoztatás-növekedési ütemhez vezethetnek, ha a nemzeti gazdaságpolitika nem kezeli ezeket a saját eszközeivel (EKB 2003).

A tartós területi heterogenitás több problémát is felvet egy valutaövezetben (Licheron 2009). Először is, a közös monetáris politika egyes országok számára túl laza lehet, míg más országok számára túl szigorú, ami tovább fokozhatja a területi különbségeket. Mivel az egész valutaövezetben egységes a nominális kamatszint, az inflációs különbségek különböző reálkamatlábakat eredményeznek. A magas inflációjú országokban a reálkamatláb alacsony lesz, ami gazdasági túlfűtöttséghez vezethet, ezzel szemben az alacsony inflációjú országokban visszafogja a gazdasági növekedést a relatíve magas reálkamatláb. Az *Európai Központi Bank* (2005) hangsúlyozza, hogy ez az érvelés több tényezőt figyelmen kívül hagy, például azt, hogy a gazdasági szereplők a döntéseiket nem az aktuális reálkamatlábak alapján, hanem a várt jövőbeli kamatlábak alapján hozzák meg – e tekintetben azonban már sokkal kisebb területi szóródást mutattak ki, mint az *ex post* reálkamatok esetében. Azt is vizsgálni kell, hogy az inflációs különbségeknek (és így a reálkamatláb-különbségeknek) mik a forrásai. Ha egy országban például a magas termelékenység-növekedés miatt alacsony az infláció, akkor ott a magas reálkamatláb bizonyára nem fogja vissza a beruházásokat. A reálárfolyam csatornáján keresztül azonban egy kiegyensúlyozó mechanizmus is működik, hiszen a magas inflációjú országok reálfelértékelődésen mennek keresztül, ami rontja a nemzetközi versenyképességüket és mérsékli a gazdasági növekedést.

Másodszor, talán még fenyegetőbb probléma (az eurózónában) az, hogy jelentős inflációs különbségek esetén az alacsony inflációval jellemezhető országokban a közös monetáris politika deflációs folyamatokat indíthat el. Az EKB a 2%-os inflációs célt ennek figyelembe vételével mint egy biztonságos határt állapította meg. A hivatalos EKB stratégiában leírtak ellenére tehát nagyon is fontos, hogy a közös monetáris politika tekintettel legyen az inflációs különbségekre. Licheron (2009) ennek kapcsán kimutatta, hogy a kamatdöntéseket az eurózóna medián inflációs rátái nem befolyásolják, viszont szerepet játszik az inflációnak a tagállamok közötti szóródása és a legkisebb inflációs ráta nagysága. Ha tehát túl magas az infláció területi szóródása és egy-egy ország túl közel kerül a deflációhoz, akkor az EKB az egyébként indokolt kamatemelési döntést vonakodik meghozni. *Ebből következően az európai monetáris politika reakciófüggvényében a hagyományos változókon kívül az infláció területi szóródása is szerepel.* E tény közvetve arra utal, hogy *a monetáris hatóság a reakciófüggvényében felülsúlyozza azokat az országokat, amelyek alacsony inflációs rátával rendelkeznek (a centrum országait), és az érdeklükben a periféria országaiból eredő inflációs nyomás ellenére sem emel kamatot.*

Heterogén valutaövezetekben (országokban) nem feltételezhetjük azt, hogy a monetáris politika hatásai azonos módon jelentkeznek a különböző régiókban, tehát a monetáris politika területileg nem semleges. A szakirodalmi eredmények arra utalnak, hogy a kevésbé fejlett régiókban az alkalmazkodás lassabban megy végbe, és az interregionális tőkeáramlás nem képes kiegyenlítő mechanizmusként működni, hanem ellenkezőleg: erősíti a területi különbségeket. *Területileg dezaggregált szemléletet egyetlen ország esetében például oly módon lehetne a döntéshozatalban érvényesíteni, hogy a monetáris hatóság a reakciófüggvényében külön kezeli a fejlett és a fejletlenebb térségeket.*

A magyarországi térségek közötti nagyfokú területi egyenlőtlenségek a gazdaság számos területén egyértelműen megfigyelhetők, ezért azoknak a csökkentése a hazai gazdaságpolitikának egy fontos célja lehet. Mivel – természetesen – a monetáris politika az országon belül egységes, közvetlenül nem képes ezeket a problémákat kezelni. A Magyar Nemzeti Bank inflációs célkövetési stratégiájának keretein belül a monetáris politika egyes releváns gazdasági változók alakulásának az értékelésével hozza meg döntéseit. Természetesnek tűnik, hogy ezek a gazdasági változók nemzeti szintűek, és a területi különbségeket nem veszi figyelembe a monetáris politika. Ehhez hasonlóan az eurózónában az Európai Központi Bank deklarálta csak az aggregált inflációra helyezi a hangsúlyt a monetáris politikájának a kialakításakor. Ennek ellenére számos tanulmány³ kimutatta, hogy hatékonyabban működhetne a monetáris politika, amennyiben a céljai közé emelné a monetáris változók területi (országok közötti) különbségeinek csökkentését, vagy legalábbis a nemzeti adatokat is figyelembe venné. Ez az állítás érvényes lehet az országon belüli területi különbségek esetében is. *Martin (2001) rámutatott arra, hogy elméleti alapon semmi sem indokolja azt, hogy az optimális valutaövezetek elmélete az országok homogenitását fontosabbnak tekintse a régiók homogenitásánál.*

Hazánkban a nominális és reálgazdasági mutatók tekintetében jelentős területi különbségek vannak megyei szinten, így az országos szinten mért változók nem reprezentálják megfelelő mértékben a helyi folyamatokat. A problémát az jelenti, hogy a nemzeti szintű monetáris politikai döntések emiatt nem tükrözik a helyi igényeket, így reálisan nézve nem lehet azokat megfelelő módon „testre szabni”. Ha visszagondolunk az optimális valutaövezetek elméletének térszemléleti problémáira, akkor azt a következtetést vonhatjuk le, hogy nagyon nehéz körülhatárolni azt a területi léptéket, ami egy optimális valutaövezetet jelölhet ki. A bemutatott elemzésnek természetesen torz következtetése lenne, hogy egy olyan kis ország, mint Magyarország nem alkot optimális valutaövezetet. Az azonban kijelenthető, hogy a legtöbb térség számára nem jelentene nagy veszteséget, ha Magyarország csatlakozna az eurózónához, és emiatt a monetáris folyamatokat nem a hazai, hanem az európai monetáris hatóság irányítaná.⁴

A centrum-periféria problémákkal küzdő országoknak egyik problémája lehet, hogy a monetáris politika erősebben reagál a központi régió folyamataira, ahol a bankok székhelye található, illetve a gazdasági fejlettség, az ár- és bérszínvonal magasabb, mint a központtól távol. *Dow és Montagnoli (2007)* bemutatták, hogy ilyen esetekben a központból kiinduló inflációs nyomást és az eszközár-buborékokat a monetáris hatóság szigorítással próbálja megfékezni, mely azonban károsan érinti a kevésbé fejlett régiókat. A szakirodalomban és a sajtóban erre a leggyakrabban az Egyesült Királyság példáját hozzák, melyet szemléltet a *Norman Lamont*tól, az Angol Bank kormányzójától származó, gyakran idézett mondat: „Az emelkedő munkanélküliség és a visszaesés az az ár, amit meg kellett fizetnünk az infláció

³ Pl. *Európai Központi Bank (2005), DeGrauwe – SÉNÉGAS (2006), Fendel – Frenkel (2009), Licheron (2009).*

⁴ Az önálló monetáris politikáról való lemondás következményeit *Schepp Zoltán (2006)* részletesen tanulmányozta.

leszorításáért. Ezt az árat érdemes megfizetni.”⁵ *Gardiner et al.* (2010) azonban hangsúlyozzák, hogy az inflációs nyomás, a munkanélküliség és a visszaesés *térbeli eloszlása egyáltalán nem egyenletes*, azaz különböző a térségek „inflációs hajlama”. Eszerint a monetáris politika a magas kamatszinttel a központtól távoli (az Egyesült Királyságban az északi), gyengébb teljesítményű régiókat bünteti a központi (dél-keleti) régió gazdasági túlfűtöttsége miatt. Az Egyesült Királyság problémája e tekintetben analóg a monocentrikus térbeli gazdasági struktúrájú, inflációs célkövetést alkalmazó kelet-közép-európai országok – köztük Magyarország – problémáival. Következésképpen ez a jelenség – a transzmissziós mechanizmus területi különbségei mellett – hozzájárul ahhoz, hogy **a monetáris politika területileg nem semleges**.

Magyarországon a gazdasági teljesítmény és a vásárlóerő erőteljes földrajzi koncentrációja következtében a belföldi, kereslet oldali inflációs nyomás nagy része a központi régióból ered, ugyanakkor a monetáris hatóság nem élhet olyan mértékű kamatcsökkentéssel, ami a fejletlenebb térségek gazdaságának dinamizálása érdekében indokolt lenne. Ezzel analóg döntéshozatali torzításra már az eurózóna esetében is hivatkoztam, csak éppen ellenkező előjellel: az inflációs nyomás ott a perifériáról ered. Bebizonyítható-e, hogy Magyarországon a monetáris politika a döntéshozatala során felülsúlyozza a központi régiót, míg az ország többi részén végbemenő folyamatok kevésbé fontosak a számára? Közvetlenül nem lehet igazolni ezt a feltételezést, de néhány szemponttal lehet érzékeltetni a valóság alapját. Egyrészt, Budapest népessége, gazdasági ereje, kiskereskedelmi piacának mértéke jelentősen meghaladja a többi térség átlagát, így a fogyasztói árindex adatfelvétele során is ennek megfelelően több felíróhely reprezentálja, mint a többi megyét. A másik, amit figyelembe kell venni, hogy Budapesten magasabb az árszínvonal, mint az ország más részein, ezért például egy évi 4%-os inflációs ráta abszolút nagyságban kifejezve súlyosabban érinti a budapesti fogyasztókat, mint ugyanekkora infláció egy alacsonyabb árszintű térség fogyasztóit.

A dolgozatom egyik üzenete, **hogy a monetáris politikának figyelembe kell vennie, hogy az átlagos inflációs ráta nem reprezentálja megfelelően az ország különböző pontjain végbe menő inflációs folyamatokat, ezért a döntései meghozatalakor is nagy bizonytalansággal kell számolnia**. A magyar gazdaság nyitottsága és a nemzetközi pénzügyi folyamatoknak való kitettsége miatt a hazai monetáris politika egyes esetekben olyan lépésekre kényszerül, amelyek visszavetik a gazdasági felzárkózás folyamatát. Az inflációs stabilizációs célok és a kibocsátás stabilizációjának a célja ellentmondó igényeket támaszthat a monetáris döntések irányultságával szemben, mely országos szinten nem mindig fedezhető fel, de térségi szinten már gyakrabban. Amennyiben a monetáris politika érzékenyebb lenne a kibocsátás stabilizálásának célja iránt, akkor a területileg dezaggregált szemlélet a jelenlegi gyakorlatához képest eltérő döntéseket eredményezne. Megfontolandó, hogy a monetáris politika normatív vizsgálata szakirodalmának tapasztalatai szerint az inflációs eltérések (az

⁵ 1991. május 16., Hansard, House of Commons, Westminster
<http://www.publications.parliament.uk/pa/cm199091/cmhansrd/1991-05-16/Orals-1.html>

inflációs cél és a tényleges infláció különbségének) stabilizálása hatékonyabban megvalósítható oly módon, ha a monetáris hatóság döntési szabályában mikroszintű adatokat értékel az átlagos (országos, valutaövezet szintű) adatok helyett.

A regionális szintű inflációs ráták gyűjtésének egyik fő motivációja a megélhetési költségek illetve a reáljövedelem különböző térségek közötti összehasonlítása. A regionális fogyasztói árindexek azért kerültek előtérbe, mert szükséges, hogy a jövedelmek területi különbségeit ne önmagukban, hanem a megélhetési költségek különbségeivel együtt értékeljék a kutatások során. Két további tényezőt is figyelembe kell venni: a foglalkoztatás szakmaszerkezetének (illetve a képzettségnek) a területi különbségei, valamint a vállalkozások különböző termelékenységé is fontos szerepet játszanak a bérek területi szóródásában. A reálbérek területi szerkezetét *Kertesi és Köllő* (1998) vizsgálta a rendszerváltás időszakában, de a helyi árindexekkel történő deflálás kérdésére nem tértek ki. Általános tendenciaként rögzíthető, hogy az árszintek területi különbségei nem kompenzálják arányosan a nominális jövedelmek területi különbségeit, azaz az árszintek nem igazodnak arányosan a helyi vásárlóerőhöz.

Összegezve a jóléti hatásokat megállapíthatom, hogy **az infláció területi különbségei torzíthatják a reálbérek területi szerkezetének alakulását, míg az árszintek különbségei nem képesek kompenzálni a nominális keresetek területi különbségeit.** *Kertesi és Köllő* (1998) kutatásai szerint a meglévő különbségeket a termelékenységbeli, képzettségbeli és foglalkoztatási szerkezeti különbségek sem magyarázták meg teljes mértékben (a rendszerváltást követő időszakban), ami feltételezhetően érvényes az általam vizsgált időszakban is.

4. tézis. Az infláció területi különbségei bizonytalanságot visznek a gazdaságpolitikai döntéshozatalba, és a jövedelmi hatásokon keresztül felerősíthetik a jövedelmek reálértékének területi egyenlőtlenségeit, ami miatt jóléti veszteséget okoznak.

Zárásképpen felteszem a kérdést, hogy elérte-e a dolgozat a célját? A területi egyenlőtlenségek a gazdaság és a társadalom számos aspektusában jelen vannak, ugyanakkor mind a mai napig kevés figyelem irányul e jelenségre a monetáris folyamatok kapcsán – sőt, egyesek a kérdésfelvetés létjogosultságát is kétségbe vonják. Disszertációmban igyekeztem rávilágítani arra, hogy a monetáris folyamatok a térben nem semlegesek, ezért a területileg dezaggregált elemzés hasznos adalékokkal szolgálhat a közgazdaság- és a regionális tudomány számára egyaránt. A kutatás feltáró jellegéből adódóan nem számíhattam jól körülhatárolt hipotézisek és szilárd lábakon álló tézisek megfogalmazására, ehelyett inkább egy újfajta szemléletmódot kívántam bemutatni. A munkám annyiban tekinthető sikeresnek, amennyiben elérem, hogy a kutatók és a döntéshozók felfigyelnek a heterogén monetáris környezet konzekvenciáira.

A téziszüzetben hivatkozott irodalmak jegyzéke

- Alberola, E. (2000). Interpreting inflation differentials in the euro area. *Banco de España Economic Bulletin* April 2000, pp. 59-68.
- Alberola, E. – Marqués, J.M. (1999). On the Relevance and Nature of Regional Inflation Differentials: the Case of Spain. *Banco de España Working Papers* 9913.
- Alberola, E. – Tyrvainen, T. (1998). Is There Scope for Inflation Differentials in EMU? An Empirical Evaluation of the Balassa-Samuelson Model in EMU Countries. *Bank of Finland - Studies in Economics and Finance* 15/98, Bank of Finland Research Department.
- Altissimo, F. – Benigno, P. – Palenzuela, D.R. (2005). *Long-run determinants of inflation differentials in a monetary union*. NBER Working Paper No. 11473, National Bureau of Economic Research.
- Andersson, M. – Masuch, K. – Schiffbauer, M. (2009). *Determinants of inflation and price level differential across the euro area countries*. European Central Bank Working Paper Series No. 1129 (December 2009), ECB, Frankfurt am Main.
- Angeloni, I. – Ehrmann, M. (2004). *Euro Area Inflation Differentials*. European Central Bank Working Paper Series No. 388.
- Beck, G.W. – Hübrich, K. – Marcellino, M. (2009). Regional inflation. *Economic Policy*, January, pp. 142-184.
- Beck, G.W. – Hübrich, K. – Marcellino, M. (2011). *On the importance of sectoral and regional shocks for price-setting*. European Central Bank Working Paper Series No. 1334 (May 2011).
- Buseti, F. – Fabiani, S. – Harvey, A. (2006). *Convergence of prices and rates of inflation*. Banca D'Italia Temi di Discussione, Number 575.
- DeGrauwe, P. – Sénégas, M-A. (2006). Monetary policy design and transmission asymmetry in EMU: Does uncertainty matter? *European Journal of Political Economy* Volume 22, Issue 4, December 2006, pp. 787-808
- Dow, Sheila C. – Montagnoli, Alberto (2007). The Regional Transmission of UK Monetary Policy. *Regional Studies*, 41(6), pp. 797 – 808.
- Dusek Tamás (2004). *A területi elemzések alapjai*. Regionális Tudományi Tanulmányok 10. kötet. ELTE Regionális Földrajzi Tanszék, Budapest.
- Égert Balázs (2007). *Real Convergence, Price Level Convergence and Inflation Differentials in Europe*. Oesterreichische Nationalbank Working Papers No. 138.
- Égert, Balázs – D. Ritzberger-Grünwald – M.A. Silgoner (2004). Inflation Differentials in Europe: Past Experience and Future Prospects. *Monetary Policy and the Economy*, Q1/04 Österreichische Nationalbank.
- Európai Központi Bank (2003). *Inflation differentials in the euro area: Potential causes and policy implications*. <http://www.ecb.int/pub/pdf/other/inflationdifferentialreporten.pdf>
- Európai Központi Bank (2005). Monetary policy and inflation differentials in a heterogeneous currency area. *Monthly Bulletin*, No. 2005/5 (May), 61-77. o.
- Fendel, R. – Frenkel, M. (2009). Inflation differentials in the Euro Area. Did the ECB care? *Applied Economics*, vol. 41, pp. 1293-1302.

- Galesi, A. – Lombardi, M.J. (2009). *External shocks and international inflation linkages. A global VAR analysis*. European Central Bank Working Paper Series No. 1062.
- Gardiner, Ben – Martin, Ron – Tyler, Peter (2011). Does spatial agglomeration increase national growth? some evidence from Europe. *Journal of Economic Geography*, 11 (6), pp. 979-1006.
- Hofmann, B. – Remsperger, H. (2005). Inflation differentials among the Euro area countries: Potential causes and consequences. *Journal of Asian Economics*, 16, pp. 403-419
- Honohan, P. – Lane, P. (2003). Divergent Inflation Rates in EMU. *Economic Policy*, Vol. 18 (37), pp. 358-394.
- Honohan, P. – Lane, P. (2004). *Exchange rates and inflation under EMU: An update*. The Institute for International Integration Studies Discussion Paper Series, iisdp031, IIS.
- Járosi Péter – Koike Atsushi – Mark Thissen – Varga Attila (2010). Regionális fejlesztéspolitikai hatáselemzés térbeli számszerűsített általános egyensúlyi modellel. *Közgazdasági Szemle*, 57. évf., február, 165–180. o.
- Kertesi Gábor – Köllő János (1998). Regionális munkanélküliség és bérek az átmenet éveiben. A bérszerkezet átalakulása Magyarországon – II. rész. *Közgazdasági Szemle*, XLV. évf., 1998. július–augusztus, 621–652. o.
- Licheron, J. (2009). *The ECB monetary policy rule and inflation dispersion among EMU countries*. Manuscript. www.u-cergy.fr/IMG/licheron_submission_T2M.pdf
- Martin, Ron (2001). EMU versus the regions. Regional convergence and divergence in Euroland. *Journal of Economic Geography*, Vol. 1, pp. 51-80.
- Ortega, E. (2003). *Persistent inflation differentials in Europe*. Banco de Espana Working Paper Series no. 0305, Banco de Espana, Madrid.
- Schepp Zoltán (2006). Forinttal Európában. In: Andrassy György, Nemessányi Zoltán, Varga Tamás (szerk.) *Emlékkönyv Fülöp Miklós születésének ötvenedik évfordulójára*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2006. pp. 201-215.
- Stavrev, Emil (2007). *Growth and Inflation Dispersions in EMU: Reasons, the Role of Adjustment Channels, and Policy Implications*. IMF Working Paper, WP/07/167, International Monetary Fund.

Az értekezés témakörében megjelent publikációk

Tanulmányok

- Reiff Á, Zsibók Zs. (2008). Az infláció és az árazási magatartás regionális jellemzői Magyarországon, mikroszintű adatok alapján. Pécs: PTE KTK Közgazdasági és Regionális Tudományok Intézete, Műhelytanulmányok, 2008.1, 45 p
- Zsibók Zs, Schepp Z. (2009). Az inflációs perzisztencia regionális eltérései Magyarországon. In: Ulbert J (szerk.) Az iskolateremtő: Tanulmánykötet Bélyácz Iván 60. születésnapja tiszteletére. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar, 2009. pp. 317-333.
- Zsibók Zs, Varga B. (2009). Spatial differences in inflation persistence in Hungary. Absztrakt. In: Territorial Cohesion of Europe and Integrative Planning. 49th European Congress of the Regional Science Association International 25th–29th August 2009. Lodz, Lengyelország, 2009.08.25-2009.08.29. p. 2.
- Zsibók Zs, Varga B. (2009). Spatial differences in inflation persistence in Hungary, 2002-2007. In: Rechnitzer J, Hardi T (szerk.) Közép-, Kelet- és Délkelet-Európa térfolyamatai - Integráció és dezintegráció: Évkönyv 2009. Győr, Magyarország, 2009.06.04-2009.06.05. Győr: pp. 381-395. (Regionális és Gazdaságtudományi Doktori Iskola Évkönyv; 2009.)
- Zsibók Zs. (2010). Regional monetary heterogeneities within currency unions. Challenges for the EMU and selected EU countries in the financial crisis. Absztrakt. In: Regional Responses and Global Shifts: Actors, Institutions and Organisations: Regional Studies Association Annual International Conference 2010. Pécs, Magyarország, 2010.05.24-2010.05.26. Seaford: Regional Studies Association, p. 217.(ISBN:978-1897721360)
- Zsibók Zs. (2010). Regional inflation rate differentials. potential causes, and evidences from the euro area and Hungary. In: Regional Disparities in Central and Eastern Europe: Theoretical Models and Empirical Analyses. Bratislava, Szlovákia, 2010.11.17-2010.11.19. Bratislava: Slovak Academy of Sciences, pp. 241-258.(ISBN:978-80-7144-180-9)
- Zsibók Zs. (2011). Az infláció területi különbségei.: Lehetséges okok és a magyarországi empirikus vizsgálatok eredményei I. rész. Területi Statisztika 14 (51):(6) pp. 583-598.
- Zsibók Zs. (2012). Az infláció területi különbségei.: Lehetséges okok és a magyarországi empirikus vizsgálatok eredményei II. rész. Területi Statisztika, 15 (52):(1) pp. 34-44.
- Zsibók Zs. (2012). A területi egyenlőtlenségek szerepe a monetáris politikában. Regionális és Gazdaságtudományi Doktori Iskola Évkönyv, megjelenés alatt

Egyéb publikációk

- Zsibók Zs. (2007). Conference report. „Micro Behaviour and Monetary Policy” conference report on the 5th policy research workshop of the National Bank of Hungary. Acta Oeconomica 57:(2) pp. 209-216.
- Zsibók Zs. (2009). Beszámoló az Európai Regionális Tudományi Társaság 49. kongresszusáról. Tér és Társadalom 23:(4) pp. 233-235.
- Zsibók Zs. (2010). Beszámoló a Területi egyenlőtlenségek Kelet-Közép-Európában című konferenciáról. Konferenciaismertetés. Tér és Társadalom 24:(4) pp. 311-314.
- Zsibók Zs. (2010). Gál Zoltán: Pénzügyi piacok a globális térben. A válság szabdalta pénzügyi tér (Akadémiai Kiadó, Budapest, 2010, 778. o.) Könyvismertetés. Tér és Társadalom 24:(4) pp. 327-331.

Konferenciaelőadások

- Magyar Közgazdaságtudományi Egyesület éves konferenciája, Budapest, 2007. december. 19-20. Cím: Az infláció és az árazási magatartás regionális különbségei mikroszintű adatok alapján.
- Széchenyi István Egyetem, Fiatal Regionalisták VI. Országos Találkozója, Győr, 2009. június 4-5. Cím: Az inflációs perzisztencia területi különbségei Magyarországon
- European Regional Science Association Annual Congress, Lodz, Lengyelország, 2009. augusztus 24-29. Cím: Spatial differences in inflation persistence in Hungary.
- Szegedi Tudományegyetem, Társadalmi és Gazdasági Folyamatok elemzésének módszertani kérdései, Szeged, 2009. november 19-21. Cím: Az inflációs perzisztencia területi különbségei Magyarországon
- Magyar Közgazdaságtudományi Egyesület éves konferenciája, Budapest, 2009. december 17-18. Cím: Inflation persistence in Hungary: A spatial analysis
- Gazdaságmodellezési Társaság XI. Szakértői Konferencia, Budatétény, 2010. június 18. Cím: Az infláció területi különbségei monetáris unióban - A modellezés lehetőségei
- Regional Studies Association Annual Conference, Pécs, 2010. május 24-26. Cím: Regional monetary heterogeneities within currency unions.: Challenges for the EMU and selected EU countries in the financial crisis.
- Szlovák Tudományos Akadémia Gazdaságkutató Intézet, Regional Disparities in Central and Eastern Europe. Theoretical models and empirical analyses. Smolenice, Szlovákia, 2010. november 17-19. Cím: Regional inflation rate differentials: potential causes, and evidences from the euro area and Hungary.
- Széchenyi István Egyetem, Fiatal Regionalisták VIII. Országos Konferenciája, Győr, 2011. október 14-15. Cím: A területi egyenlőtlenségek szerepe a monetáris politikában.
- Központi Statisztikai Hivatal – Gazdaságmodellezési Társaság, Modellezés és Statisztika. Budapest, 2012. február 16. Cím: Ármerevségek: A makroökonómiai modellezés és a statisztikai adatgyűjtés kölcsönhatásainak egy tanulságos példája.
- Debreceni Egyetem Közgazdaság- és Gazdaságtudományi Kar, „Új eredmények a közgazdasági és üzleti tudományokban” konferencia, Debrecen, 2012. április 27-28. Cím: A monetáris politika dilemmái egy heterogén valutaövezetben regionális nézőpontból.
- Babes-Bolyai Tudományegyetem Földrajzi Kar, The 5th International Conference „Regional Disparities: Typology, Impact, Management” Kolozsvár, Románia, 2012. október 20-21. Cím: Inside the Black Box – A Methodology Mix to Measure the Impacts of Territorial Cohesion Policies.